

Socialreformen 1933 i Hørsholm

En verden til forskel

Af Hans Jørgen Winther Jensen

Indledning

Artiklen her skal ses i sammenhæng med to tidligere artikler, der betragter en lille københavnsk forstadskommunes, Hørsholms, historie fra et velfærdshistorisk perspektiv. Ideen med artiklerne er at undersøge, om Hørsholm og muligvis andre lignende nordsjællandske forstadskommuner udviser nogle særtræk set i et velfærdshistorisk lys.¹

»Det er oss«
Paa et hemmeligt Bankesignal aabnedes Porten i Kanslergade

Denne tegning fra *Blæksprutten* 1933 er en af de bedst kendte politiske satiretegninger. Venstres leder O. Krag banker på døren til statsminister Thorvald Staunings bolig i Kanslergade på Østerbro i København. I baggrunden under gadelampen ses Det konservative Folkepartis leder Christmas Møller.

Kanslergadenforliget i 1933 er en af de mest ikoniske begivenheder i dansk historie. Socialreformen var en del af forliget og artiklen her handler om denne. Ikke om hele socialreformen, der i sig selv udgør et stort lovkompleks, men om Lov om offentlig Forsorg, der erstattede den gamle Fattiglov fra 1891. Og i behandlingen af denne lov fokuserer jeg på lovens virkninger for den gruppe, der før reformen fik fattighjælp med fattighjælps virkninger, de der omtales som ”de ikke værdigt trængende.”

Hans Jørgen Winther Jensen, Ph.D., tidl. museumsinspektør, Museum Nordsjælland

Kort formuleret er formålet med artiklen at undersøge, om implementeringen af Lov om offentlig Forsorg medførte ændringer i den lokale socialpolitik over for samfundets mest marginaliserede – modtagerne af fattighjælp med fattighjælps virkninger. Og i bekræftende fald, hvilke ændringer.

Det lokale forsørgelsesudvalg førte den lokale socialpolitik ud i livet inden for Fattigloven af 1891's rammer før reformen. Det første led i undersøgelsen er derfor at søge at klarlægge dette udvalgs praksis. Og det vigtigste er her at finde ud af, hvilke grupper udvalget finder ikke værdigt trængende og på den baggrund yder fattighjælp på nogle betingelser, som set med vor tids øjne forekommer meget drakoniske. Hvordan definerer udvalget den gruppe? For det er meget vigtigt at gøre det krystalklart, at grænsen mellem de ikke værdigt trængende og de værdigt trængende var og er en politisk, juridisk, moralsk og kulturel grænse, der blev og bliver trukket af de socialpolitiske toneangivende kredse.

Efter implementeringen af Lov om offentlig Forsorg i 1933 var det det nye Socialudvalg i kommunen, der gennemførte den lokale socialpolitik. Det er derfor næste led i undersøgelsen at undersøge dette udvalgs praksis inden for rammerne af den nye lov. Hvordan definerer Socialudvalget grænsen mellem de værdigt trængende og de ikke værdigt trængende? Og her er det vigtigt at gentage, at denne grænse er en politisk, juridisk, moralsk og kulturel grænse, der blev og bliver trukket af de socialpolitiske toneangivende kredse.

Historiografi

Fokus i denne korte historiografiske gennemgang er på diverse artikler og bøgers syn på og behandling af socialreformens betydning på lokalt plan for de sociale klienter – herunder specielt fattighjælpsmodtagerne.

Socialreformen fra 1933 er behandlet og vurderet i utallige artikler og monografier². Det vidner om den betydning, den er blevet tillagt. Omvendt er det kun få, der har givet reformen en grundigere behandling. Det vidner om vanskelighederne ved at vurdere reformen på grund af dens kompleksitet³. Den vigtigste skillelinje i vurderingen går mellem dem, der anser reformen for blot at være en kodifikation af tidligere lovgivning, og dem, der anser den for at være et nybrud.

Blandt dem, der anser socialreformen for at være en kodifikation af ældre lovgivning, skal nævnes Kjeld Philip og Søren Mørch. Dertil kommer Arzrouni, der taler om Kanslergadeforliget som myten om velfærdsstatens oprindelse⁴.

Blandt dem, der anser reformen for at være mere end bare en kodifikation af ældre lovgivning skal nævnes T.B. Friis og Henrik S. Nissen, der i Danmarks historie bind 7 skriver, at den ændring i byrdefordelingen mellem stat og kommune, som reformen medførte: "... afspejlede en udvikling i samfundet, hvor den nære lokal-hierarkiske sociale kontrol afløstes af ensartede regelsæt, og hvor kravene til det offentlige voksede den enkelte kommune over hovedet og påkaldte statens medvirken eller dens overtagelse af opgaverne."⁵

Hvis man bevæger sig væk fra de mere synteseprægede fremstillinger og over mod artikler og monografier, som er mere fokuseret på socialreformens historie og konsekvenser i snæver forstand, er synspunkterne ikke så entydige.

Jacob Christensen har i fire artikler, skrevet mellem 1995 og 2004, beskæftiget sig med Socialreformen fra 1933⁶. Desuden har han skrevet en biografi om K.K. Steincke. Et gennemgående

træk i hans arbejder er, at han behandler det forvaltningshistoriske aspekt og giver det stor betydning. Det gælder ikke mindst i artiklen fra 2004 med titlen ”Socialreformen 1933: Principiel reform eller administrativ omlægning”. Her opridser han to modstridende opfattelser af reformen: Af nogle ses den som en stor sejr for arbejderbevægelsen; men af andre betragtes den dybest set som en kodificering af den allerede eksisterende lovgivning. I dette spørgsmål placerer han sig selv meget diplomatisk, idet han siger: ”Som altid rummer begge opfattelser et element af sandhed.”⁷

Karl Kristian Steincke (1880-1963) Socialdemokratisk politiker. På opfordring af indenrigsministeriet udarbejdede Steincke i 1920 betænkningen ”Fremtidens Forsørgelsesvæsen”. Han var justitsminister i den første socialdemokratiske regering 1924-26. Ved regeringsdannelsen i 1929 blev han socialminister og stod som sådan bag udformningen og gennemførelsen af socialreformen i 1933. (Kbh-billeder).

Derefter går han i gang med at behandle tre spørgsmål: Hvilke ideer lå bag reformen? Hvorfor blev reformen gennemført som en del af Kanslergadeforliget? Hvilke konsekvenser fik reformen for den førte socialpolitik efter 1933?

Spørgsmålet om konsekvenserne er mest relevant i denne artikel. Jacob Christensen gør meget ud af at vise, at det ikke var reformen fra 1933, men snarere et tidligere kriseforlig fra 1932, der øgede de sociale udgifter; men socialreformen havde til gengæld stor betydning for fordelingen af udgifterne mellem stat og kommune, idet statens andel steg betragteligt.⁸

Også på et andet område var konsekvenserne tydelige: Antallet af medlemmer i arbejdsløshedskasser og sygekasser steg betydeligt.⁹ Endelig faldt den andel af de understøttede, der mistede deres stemmeret dramatisk som følge af reformen, hvad der tyder på, at K.K. Steincke havde held med sin ambition om at begrænse skønnets rolle i sagsbehandlingen.¹⁰

På flere punkter er det kompliceret at vurdere konsekvenserne, fordi mange af de ambitioner, som K.K. Steincke formulerede for socialreformen havde med forholdet mellem klienterne og sagsbehandlerne at gøre, og som Jacob Christensen skriver: ” Her ved vi fortsat for lidt om sagsbehandlingens praksis i kommunerne, til at man kan sige noget sikkert om, i hvilken udstrækning reformen påvirkede borgernes vilje til at søge hjælp hos det offentlige.”¹¹

Solidt fagligt placeret mellem de to yderstandpunkter findes fremstillingen i bind 2 af Dansk Velfærdshistorie, med undertitlen ”Mellem skøn og ret”. Her sættes reformen i afsnittet ”Det socialpolitiske idelandskab” ind i den bredere politiske historie, der gør det klart, at reformen havde lange socialpolitiske og administrationshistoriske rødder.¹² Men på den anden side peges der på, at den også indeholdt nye elementer.¹³

I samme værk giver Søren Kolstrup den nyeste og mest grundige behandling af reformen og herunder især Lov om offentlig Forsorg. Hans behandling strækker sig over såvel bind 1 som bind 2 og bind 3. I bind 1 behandles de historiske forudsætninger, i bind 2 tilløbet og selve tilblivelsen af socialreformen og i bind 3 behandles bestræbelserne på at føre loven ud i livet, til den blev ændret i 1942.¹⁴ Søren Kolstrup har skrevet Fattiglovens og Forsorgslovens politiske historie og en stærk rød tråd i fremstillingen er lovgivningens behandling af de modtagere af fattighjælp, som blev ramt af de retsvirkninger som fulgte med modtagelsen. Han vurderer det som datidens forsøg på at udskamme og straffe fattighjælpsmodtagerne. Anette Faye Jacobsen har kritiseret denne tilgang for at være moralsk/politisk indigneret og ikke synderligt givende.¹⁵

I sin vurdering af reformen og især Lov om offentlig Forsorg placerer Søren Kolstrup sig mellem de to nævnte hovedpositioner. Dog hælder han mere til at kalde reformen et nybrud end til at kalde den en fortsættelse af tidligere lovgivning.¹⁶

Søren Kolstrup sammenfatter sin vurdering i fire punkter:

1

Før reformen blev al offentlig hjælp betragtet som fattighjælp med fattighjælps virkning, medmindre der udtrykkeligt forelå undtagelser. Efter reformen skulle offentlig hjælp ikke indebære retsvirkninger undtaget i nogle lovbestemte tilfælde. Antallet af folk på fattighjælp blev drastisk reduceret.

2

Organiseringen og finansieringen ændredes. Kommunens sociale udvalg fik til opgave at vurdere, om hjælp skulle ydes inden for forsikringslovenes rammer eller inden for rammerne af forsorgslovens tre typer af hjælp – særhjælp, kommunehjælp eller i sjældne tilfælde fattighjælp. Desuden var det nyt, at staten betalte en større og større andel af de sociale udgifter og kommunerne en tilsvarende mindre del.

3

Lov om offentlig Forsorg indførte offentlige løsninger og institutioner på områder, hvor kommunerne tidligere havde været fritstillet. På nogle områder var opgaverne blevet varetaget af filantropiske foreninger, som nu blev en del af den offentlige løsning.

4

Hvad angår retsprincippet mener Søren Kolstrup, at det kun ”havde en svag fremtoning, hvad angik det nederste net.”¹⁷ Hvad angik særhjælpen, udtrykte den en stræben efter at lade retsprincippet

vinde frem; men hvad angik kommunehjælp og fattighjælp spillede trangsbedømmelse og skøn stadig en rolle, så her var der tale om kontinuitet mere end nybrud.

Søren Kolstrup gennemgår Lov om offentlig Forsorgs forskellige typer af hjælp – fattighjælp, kommunehjælp og særhjælp – og de regler, de var omgærdet af; men gør opmærksom på, at der er store lokale forskelle på, hvordan socialreformen er blevet gennemført.¹⁸ Ikke blot var der forskel på København, de store købstæder og de små landkommuner, hvad angik de sociale problemers omfang og karakter og hvad angik kommunernes kapacitet, men også hvad angik den socialpolitiske indstilling i toneangivende kredse. Og som nævnt gør Jacob Christensen opmærksom på, at man ved for lidt om sagsbehandlings praksis i kommunerne¹⁹.

Jeg har kun fundet ét studie, der omhandler den lokale socialpolitiske praksis i det relevante tidsrum. Det drejer sig om Henrik Larsens speciale om socialpolitikken i Ballerup-Maaløv. Desværre er det klausuleret, så jeg har kun haft adgang til det via forfatterens sammenfatning. Desuden inddrager han ikke tiden før reformen, hvad der er vigtigt for mit formål. Artiklen her er et forsøg – det første – på at behandle den ændring, der skete med behandlingen af fattighjælpsmodtagere på lokalt plan i og med implementering af socialreformen, herunder specielt Lov om offentlig Forsorg .

Kildematerialet og problemerne med at anvende det

De relevante kommunale udvalgs forhandlingsprotokoller er vigtige kilder til den lokale socialpolitik. Før reformen var det forsørgelsesudvalget. Efter 1933 var det socialudvalget. Dertil kommer sognerådets forhandlingsprotokol.

Når det drejer sig om at klarlægge, hvordan de lokale toneangivende socialpolitikere definerer dem, der skal have fattighjælp med fattighjælps virkninger, det underste lag, findes der andre.

Det vigtigste arkivalie til at identificere de personer, som defineres af udvalget som hørende til det underste lag, er ”Fattighovedbog-Udgifter, der har Fattighjælps Virkning.” i Hørsholm Kommunes arkiv. Protokollen er autoriseret i 1925. Indførslerne stopper i løbet af 1931. Den indeholder 157 løbenumre. Til denne protokol knytter der sig en række personsager, som også er blevet benyttet; men desværre mangler en del af personsagerne.

Desuden er forsørgelsesudvalgets budgetter i forhandlingsprotokollen blevet anvendt. I budgetterne for henholdsvis 1931/32 og 1932/33 optræder nogle faste poster for udgifter til fattighjælp med fattighjælps virkning.

Når man vil undersøge om socialreformen førte til en ændring i behandlingen af de personer, der før loven fik fattighjælp med fattighjælps virkning, er det selvsagt mest oplagt at undersøge de pågældendes personsager efter 1933; men der støder man på et stort problem. Problemet har et navn. Navnet er Rigsarkivets vejledning med titlen ”Kassation og bevaring i kommunearkiver. En vejledning. 2. rev. udgave 1982”.

Denne bestemmer, at 20% af de sociale personsager efter 1933 skal bevares. Det drejer sig om personer, der er født 1., 6., 11., 16., 21., og 26.. Denne bestemmelse har i praksis betydet, at alle andre personsager er blevet kasseret. De bevarede sager findes på Rigsarkivet i Hørsholm Kommunes arkiv under socialudvalg, sociale klientsager.

Fem lokale aviser er blevet gennemgået for perioden fra 1. september til 31. december 1933 for at finde udtryk for de forskellige holdninger i Hørsholm Kommune til reformen. Det må understreges, at jeg kun har interesseret mig for holdningen hos de lokale og deres politiske repræsentanter. Desuden har det været vigtigt at finde ud af, hvor meget lokalbefolkningen er blevet informeret om socialreformen.

Teoretisk forståelsesramme – to begreber.

I artiklen behandles to fænomener, der kræver en teoretisk gennemlysning.

For det første er det nødvendigt at have et begreb om den gruppe, der er i fokus her:

fattighjælpsmodtagere. Det er nødvendigt at definere den gruppe nederst i samfundet, som artiklen kredser om. De omtales som dem, der fik fattighjælp med fattighjælps virkning, de ikke værdigt trængende og undertiden som det underste eller nederste lag; men hvad karakteriserer dem?

Man kan finde dem i det arkivalske materiale og man kan beskrive dem statistisk, som det er forsøgt nedenfor. Man kan beskrive de drakoniske sanktioner, der ramte dem. Og man kan beskrive deres økonomiske elendighed; men hvilken sammenhæng indgik de i såvel diakront som synkront?

Økonomisk stod de uden for det kapitalistiske arbejdsmarked. De var så at sige dobbelt besiddelsesløse. Dobbelt besiddelsesløse, fordi de ikke alene ikke ejede produktionsmidler, i lighed med arbejdere, der var i arbejde, men heller ikke var i besiddelse af en arbejdskraft, som nogen ville købe. Som følge af de konjunkturer, som er indbygget i den kapitalistiske produktion måde, voksede denne gruppe i krisetider og reduceredes i opgangstider.

I en videre indkredsning af denne gruppe er det svært at komme uden om datidens egen terminologi. Desuden er der i faglitteraturen argumenteret for det frugtbare i at studere datidens terminologi og begrebsdannelse.²⁰

I datiden skelnede man mellem de værdigt og ikke værdigt trængende.²¹ Langt op i 1800-tallet var praksis sådan, at alle de, der modtog hjælp fra det offentlige, blev ramt af hårde retlige og økonomiske sanktioner; men under borgerkrigen 1848-51 fremkom forslag om, at familier, hvis forsørgere var i krig, skulle kunne få hjælp uden disse virkninger. Den ekstraordinære situation var baggrunden for, at forslaget blev gennemført.²²

Situationen var også ekstraordinær, da Rigsdagen næste gang, i starten af 1850-erne, blev forelagt et lovforslag, der gav mulighed for at yde offentlig hjælp til nødstedte uden sanktioner. Prisstigninger truede mange familier på eksistensen. Derfor herskede der i rigsdagskredse en virkelig frygt for alvorlige begivenheder, hvis en sultende arbejderbefolkning kom til at kæmpe mod en hård isvinter. Det er forklaringen på, at det nævnte forslag fik en let gang gennem Rigsdagen.²³

I 1850-erne skete der et brud i synet på fattigdom og de fattige. Inden da betragtedes de alle som en stor masse – fattiglemmer. Uanset om deres situation bundede i kronisk sygdom, midlertidig arbejdsløshed eller dovenskab. Hvis de modtog offentlig hjælp blev de ramt af hårde økonomiske og retlige sanktioner.

Derefter begyndte man at skelne mellem de værdigt og de ikke værdigt trængende. De værdigt trængende skulle kunne modtage offentlig hjælp uden at blive ramt af de nævnte sanktioner.²⁴ Men det var midlertidige ekstraordinære foranstaltninger.

Med Lov om Tilvejebringelse af Midler til fri Fattigunderstøttelse og om disse Midlers Bestyrelse fra 1856 blev skellet en permanent del af lovgivningen. For disse midler kunne nemlig tildeles uden fattighjælps virkninger til de værdigt trængende. Omvendt kunne man ikke få del i dem, hvis man befandt sig under den lovbestemte kommunale forsørgelse. Og de værdigt trængende var, efter datidens opfattelse, mennesker, som forbigående trang, forårsaget af sygdom, arbejdsløshed eller uheld af den ene eller anden art, truede med at vælte omkuld.²⁵

Det nye var, at man fokuserede på de værdigt trængende, hvis nød var bestemt af ydre forhold, som den enkelte ikke var herre over. Dog var det ikke alle i denne kategori, der skulle hjælpes uden de hårde retlige sanktioner. Kun de, der viste vilje til at gøre noget ved deres situation, skulle hjælpes uden sanktioner. Så til syvende og sidst var det den enkelte persons karakter, der var udslagsgivende for, om man havnede i den ene eller anden kategori – værdigt eller ikke værdigt trængende.²⁶ Eller rettere sagt den enkelte persons karakter, som den blev opfattet af dem, der uddelte pengene.

Skellet mellem de to grupper – værdigt og ikke værdigt trængende – knæsattes i lovgivningen og i debatten i perioden 1869-91²⁷. Loven om alderdomsunderstøttelse fra 1891 og Sygekasseloven fra 1892 hjalp de værdigt trængende. Fattigloven fra 1891 var derimod i stor udstrækning udtryk for det gamle syn på de fattige som en stor ensartet masse, der skulle sanktioneres, men åbnede sprækker af muligheder for hjælp til dem, der uforskyldt var kommet i uføre, uden retlige konsekvenser²⁸.

Skellet blev videreført i 1900-tallet, og sprang i fuldt flor med loven om hjælpe-kasser fra 1907. Loven sigtede på at yde hjælp til de værdigt trængende, så de kunne holde sig fri af fattigvæsenet. I lovens reviderede udgave fra 1913 hedder det således i § 3: ”Hjælpekassens Opgave er midlertidigt at støtte værdigt trængende, som har fast Ophold inden for vedkommende Kasses Omraade og ikke nyder Fattigunderstøttelse, i deres Bestræbelser for at ernære sig uden Hjælp af Fattigvæsenet.” Hjælpekasserne var offentligt finansieret og skulle oprettes i alle kommuner. Som noget nyt blev deres bestyrelser valgt af alle stemmeberettigede i en kommune – vel at mærke inklusive kvinder, men selvsagt minus fattighjælpsmodtagere og personer, der ikke havde foden under eget bord, det vil sige tjenestefolk.²⁹

Med loven var der skabt et A-hold, et B-hold og et C-hold i gruppen, der modtog offentlig hjælp. A-holdet fik hjælp i henhold til lov om alderdomsunderstøttelse eller sygekasseloven, B-holdet fik hjælp fra hjælpekassen uden sanktioner, C-holdet fik hjælp fra det kommunale fattigvæsen, og langt de fleste af disse fik hjælp med de strenge retlige virkninger, der havde rod tilbage i 1800-tallet.

Hvem tilhørte så den del af C-holdet, der kun kunne få hjælp mod at miste vigtige borgerlige rettigheder – de ikke værdigt trængende. Det var der ikke klarhed over. I diverse regler og i datidens debat knyttedes spørgsmålet om værdighed eller ej såvel til den enkelte persons moralske habitus som til, om trangen opfattedes som selvforskyldt eller uforskyldt.³⁰

K.K. Steincke, som var hovedmanden bag Lov om offentlig Forsorg, udpegede i 1920 dem, der efter hans mening burde have frataget deres valgret og valgbarhed. Det drejede sig om vagabonder, alkoholister, forsømmelige fædre, personer, der var på varig forsørgelse (men ikke i tilfælde af sygdom, invaliditet, uoverskuelig forsørgerbyrde m.m) og folk der havde snydt sig til offentlig hjælp eller eventuelt havde bortødslet tildelt offentlig hjælp. Endelig gav han mulighed for, at

kommunalbestyrelsen kunne frakende folk deres valgret og valgbarhed, selvom de ikke tilhørte nogen af de nævnet kategorier.³¹

De ikke værdigt trængende, som jeg her har forsøgt at indkredse, er det centrale teoretiske og historiske begreb i artiklen her.

For at forstå socialreformen fra 1933 og dens implementering og virkninger i den lokale virkelighed i Hørsholm, er det imidlertid nødvendigt at anvende et sociologisk begreb – nemlig bureaukrati. Og jeg tager her udgangspunkt i den tyske sociolog Max Webers (1864-1920) begreb om bureaukrati.³²

Det er vigtigt at understrege, at Weber aldrig udarbejdede en teori om bureaukrati; men han stillede de væsentlige spørgsmål, satte fokus på væsentlige samfundsmæssige problemer omkring dette fænomen. Således pegede han på det paradoks, at den frie politiske vilje har behov for bureaukratiet for at kunne omsætte sine ideer til praksis; men i den proces er der risiko for, at bureaukratiet får sin vilje.³³

Forskellige steder opregner Max Weber kendetegnene ved det moderne bureaukratis herredømme.³⁴ Han understreger, at bureaukrati også har eksisteret i ældre samfund; men at det moderne bureaukrati adskiller sig fra ældre tiders på forskellige områder. Den moderne embedsmand er således et frit menneske, der er ansat på grundlag af udvælgelse på baggrund af kvalifikationer og får sin faste løn og pension, ligesom hans private økonomi er adskilt fra de midler han administrerer i kraft af sit embede.

Det konstituerer moderne bureaukrati, at det kontinuerligt fungerer i overensstemmelse med regler og i kraft af skriftlig dokumentation. Bureaukraterne arbejder inden for sagligt afgrænsede områder, hvor de har kompetence, og ikke mindst kvalifikationer. Her har de myndighed, det vil sige adgang til tvangsmidler. Bureaukraterne arbejder inden for rammerne af et embedshierarki.

Max Weber ser meget positivt på bureaukratiet og dets virkninger i det omgivende samfund. Det er den mest rationelle måde at forvalte på, blandt andet på grund af den upersonlige, lidenskabsløse og sidst men ikke mindst professionelle, i betydningen fagligt velfunderede, sagsbehandling. Bureaukratiets ånd er formalisme. Og bureaukratiet har stor magt.

Han udtrykker det på denne måde: ”In einem modernen Staat liegt die wirkliche Herrschaft, welches sich ja weder in parlamentarischen Reden, noch in Enunciationen von Monarchen, sondern in der Handhabung der Verwaltung im Alltagsleben auswirkt, notwendig und unvermeidlich in den Händen des Beamtentums, des militärische wie des zivilen.”³⁵

Selv om undertegnede ikke kan skrive under på Max Webers opfattelse af, at bureaukratiet har det virkelige herredømme i den moderne stat, er det indlysende rigtigt, at bureaukratiet er en meget betydningsfuld form for herredømme i den moderne stat. Også før velfærdsstaten realiseres, som det sker i Danmark efter Anden Verdenskrig.³⁶ Således vil jeg nedenfor tolke den lokale administration af socialreformen, herunder specielt Lov om offentlig Forsorg i lyset af Webers begreb om bureaukrati.

Forsørgelsesudvalgets regime

Forsørgelsesudvalget var det udvalg under sognerådet, der havde ansvaret for det kommunale fattigvæsen, og til en start er det nødvendigt at opridse de formelle rammer for dette udvalgs virke.

Det gælder især de regler, der havde betydning for skellet mellem de værdigt trængende og de ikke værdigt trængende.

Lovens rammer

Grundloven gav den, som ikke kunne forsørge sig og sine ret til hjælp; men såvel grundloven fra 1849 som den grundlov, der gav kvinder og tyende valgret i 1915, fratog den, der nyder eller har nydt understøttelse af fattigvæsenet, som ikke enten er eftergivet eller tilbagebetalt, denne valgret. I perioden fra 1891 til 1933 var Fattigloven fra 1891 grundlaget for al sociallovgivning.³⁷ Det betød, at al offentlig hjælp betragtedes som fattighjælp, med mindre andet udtrykkeligt var bestemt i lovgivningen. Og fattighjælp havde dybtgående og meget indgribende konsekvenser for modtagerne af hjælpen. Søren Kolstrup sammenfatter dem i følgende punkter:

1. Tab af valgret og valgbarhed, hvis hjælpen ikke var tilbagebetalt eller eftergivet.
2. Fattigvæsenet kunne kræve erstatning for hjælpen i levende live og i dødsboet. Derfor kunne man lade ejendele registrere og fratage modtageren af fattighjælp dispositionsretten.
3. Modtageren var underlagt fattigvæsenets beslutninger, tilsyn og kontrol. Opholdskommunen bestemte forsørgelsesmåden og vågede over opførelsen. Modtageren kunne idømmes straffe uden for den ordinære retspraksis.
4. En mand, der de sidste fem år havde nydt fattighjælp kunne kun indgå ægteskab med kommunens samtykke.
5. Fattighjælp kunne blokere for anden hjælp – f.eks. aldersrente.
6. Modtageren kunne blive hjemsendt til forsørgelseskommunen på den billigste måde – til fods.³⁸

Søren Kolstrup opfatter disse sanktioner som et forsøg på at deklassere og skræmme potentielle fattighjælpsmodtagere. Anette Faye Jacobsen siger imidlertid i sin anmeldelse af Dansk Velfærdshistorie bind 1, i omtalen af Søren Kolstrups kapitel om fattiglovgivningen 1803-1891, at indgrebene i fattigfolks liv ikke var begrundet i ønsket om deklassering af de fattige. Indgrebene hang derimod sammen med, hvad der i tidens stats- og retsopfattelse var vilkårene for en person, der ikke var fuldmyndig, dvs. en (økonomisk) uafhængig borger. Det var den samme retsopfattelse, der betød, at tyende og kvinder ikke havde politiske og i et vist omfang heller ikke borgerlige rettigheder, siger Anette Faye Jacobsen.³⁹

Selvom meget taler for, at Anette Faye Jacobsen har ret i sin vurdering af situationen i 1800-tallet, er det en anden sag, når vi kommer op i 1900-tallet, hvor kvinder og tyende havde fået stemmeret og valgbarhed. På det tidspunkt må de nævnte indskrænkninger i fattighjælpsmodtagernes rettigheder, have føltes stærkt stigmatiserende. Og det er vel på den baggrund, at flere og flere grupper fik adgang til offentlig hjælp uden fattighjælps virkninger i perioden 1891-1933⁴⁰.

Forsørgelsesudvalgets arbejde.

Forsørgelsesudvalget hed det udvalg under sognerådet, der behandlede socialsager før socialreformen. Dets forhandlingsprotokol er en central kilde til de lokale politikeres og sagsbehandlers opfattelse og behandling af sociale problemer og borgere med sociale problemer⁴¹.

I Hørsholm holdt udvalget ikke møder med faste, regelmæssige intervaller. Desuden er det bemærkelsesværdigt, at udvalgets forhandlingsprotokol i perioder ikke indeholder mødereferater, men nærmest indeholder sagslister med notering af afgørelser i sagen. Det gælder således perioden mellem 27. maj og 3. august 1933.

Udvalget behandlede mange forskellige typer af sager. Det drejede sig om sager om aldersrente og tillæg til aldersrente, ligesom invaliderentesager passerede udvalgets bord. Det samme gjaldt hjælp til enkebørn.

I mange tilfælde ydes hjælp til, at folk kan betale kontingent til sygekassen og på den måde fortsat være berettiget til den hjælp, der tilkom sygekassemedlemmer. Undertiden ydes også støtte til betaling af kontingent til arbejdsløsheds-kassen. Disse to former for hjælp bidrog selvfølgelig til at holde folk fra at søge om socialhjælp.

Folk, som har modtaget hjælp med fattighjælps virkning, optræder ikke bare med ansøgninger om hjælp, men også med ansøgning om tilladelse til at indgå ægteskab. De får som regel adgang til at gifte sig. I enkelte tilfælde ansøger de om at få eftergivet fattighjælp og dermed slippe for fattighjælps virkninger. I et tilfælde, hvor en alimentant søger eftergivelse af alimentationsbidrag, får han det så meget desto mere, som han agter at indgå ægteskab med den kvinde, som er mor til hans barn. Udvalget kan jo så håbe, at han i fremtiden vil sørge for barnet, uden at det kommunale fattigvæsen skal ind over⁴².

Nok så vigtigt er det at være opmærksom på, hvilke typer af sager, udvalget ikke behandler. I januar 1929 oversender man en sag om anmodning om hjælp til hjælpe-kassen, fordi udvalget, i modsætning til hjælpe-kassen ikke kan yde hjælp uden fattighjælps virkning i dette tilfælde⁴³.

For at forstå forsørgelsesudvalgets virke er det nødvendigt her kort at gøre rede for de såkaldte hjælpe-kasser. Loven om hjælpe-kasser fra 1907 var på den ene side et nyskabende element. På den anden side en fortsættelse af en tradition fra 1800-tallet⁴⁴.

Det nye bestod i, at kassernes bestyrelser var demokratisk valgt af alle kommunens borgere – inklusive kvinder. Dog selvfølgelig med undtagelse af fattighjælpsmodtagere, personer uden rådighed over eget bo, personer som havde erhverv ved utugt eller havde begået en vanærende handling. Et andet nyt element var, at kassernes midler ikke blot kom fra kommune-kassen, men også fra statskassen.

Det træk ved loven, som pegede bagud, er, at den arbejdede med et skel mellem værdigt trængende og ikke værdigt trængende, hvor hjælpe-kasserne var beregnet på at hjælpe de værdigt trængende. Vel at mærke uden at loven nærmere definerede, hvor skellet gik.

Jeg har ovenfor allerede forsøgt at indkredse, hvem der blev betragtet som værdigt, og hvem der blev betragtet som ikke værdigt trængende; det skal tilføjes, at ifølge K.K. Steincke gik skellet mellem de familier, der havde forsøgt at tage højde for kommende sociale ulykker gennem

medlemskab af sygekasse, arbejdsløshedskasse og lignende og de familier, der blot havde ladet stå til.⁴⁵

De ikke værdigt trængende

Det afgørende spørgsmål i denne sammenhæng er: Hvordan skelnede forsørgelsesudvalget, inden for lovens rammer, mellem de ikke værdigt og de værdigt trængende? Hvem havnede i den sorte gryde og ekskluderedes fra det gode selskab?

I afsnittet her vil jeg beskrive den personkreds, som forsørgelsesudvalget i Hørsholm i 1931 udgrænsede som ikke værdigt trængende – det underste lag. Jeg vil finde ud af, hvor mange de var. Hvor mange kvinder og hvor mange mænd tilhørte gruppen? Hvor gamle var de? Hvilke erhverv og stillinger var repræsenteret? Og sidst men ikke mindst er det hensigten at finde ud af, hvorfor de var havnet nederst i det samfundsmæssige hierarki.

Som nævnt i afsnittet om materialet, er ”Fattighovedbog-Udgifter, der har Fattighjælps Virkning” med tilhørende personsager det vigtigste materiale til at belyse, hvem de lokale socialpolitikere regnede som hørende til det underste lag.

Det er ikke alle den nævnte fattighovedbogs personer, der er blevet udvalgt til nærmere undersøgelse. Jeg har udvalgt folk, som Hørsholm Kommune erkendte at have forsørgelsespligt for og, som fik fattighjælp i foråret (marts, april, maj) 1931.

Udvalgt på basis af disse to kriterier fik 41 såkaldte hovedpersoner fattighjælp. Kun fem af de 41 var kvinder. Det hænger sammen med datidens patriarkalske, administrative og juridiske praksis, hvor manden pr. definition repræsenterede husstanden. Hvis et ægtepar eller en hel familie fik fattighjælp, var det manden, der optrådte som modtager af fattighjælpen, fordi han havde pligt til at forsørge familien. Han var husstandsoverhoved og hovedperson. Var en kvinde alene med sine børn, var hun husstandsoverhoved og hovedperson.

Af de 36 mænd var 25 ugifte, seks fraseparerede, fire gifte og boende sammen med ægtefællen og endelig en gift, men ikke samboende med ægtefællen. Af de fem kvinder var tre enker på henholdsvis 62, 66 og 77.

Beregnet fra fødselsdato til 1. marts 1931, er gennemsnitsalderen for fattighjælpsmodtagerne 41 år. Den ældste er 77 og den yngste 17. Den største gruppe på 18 ligger mellem 30 og 60.

Det er undertiden vanskeligt at vurdere, hvad der præcist ligger bag protokollens undertiden summariske oplysninger om stilling og erhverv. I de fleste tilfælde refererer oplysningerne sandsynligvis til personens tidligere erhverv, idet man må gå ud fra, at fattighjælpsmodtageren var helt eller delvis arbejdsløs. Undertiden er erhverv og stilling ikke oplyst.

Med de forbehold tegner der sig et tydeligt billede af gruppen af mænd. Der var 20 ufaglærte arbejdere, 11 håndværkere eller faglærte og en enkelt selvstændig. Hovedbogen oplyser intet om de fem kvinders stilling eller erhverv. De tre er som nævnt enker, men heller ikke om to unge kvinder på henholdsvis 21 og 31 oplyses stilling og erhverv. I en række tilfælde har jeg ikke på baggrund af fattighovedbogen kunnet fastslå fattighjælpsmodtagernes opholdssted, som det hedder; men i ti tilfælde opgives Hørsholm som opholdssted. I seks tilfælde København. Resten bor spredt rundt om på Sjælland – især i Nordsjælland.

Hvilken social begivenhed, der lå bag tildelingen af fattighjælp med fattighjælps virkning, er sjældent klart ud fra den nævnte hovedbog og de tilhørende sager. Dette materiale giver i de fleste tilfælde et billede af generel økonomisk armod, der sandsynligvis ofte hænger sammen med den store arbejdsløshed, der dog først kulminerer i 1932.⁴⁶

I nogle tilfælde var personerne over 65 og ville have været berettiget til aldersrente ud fra deres alder, men var sandsynligvis alligevel ikke berettiget, fordi de har fået ikke-tilbagebetalt fattighjælp.

Et forhold springer dog i øjnene: I 20 sager havde Hørsholm Kommune betalt børnepenge (alimentationsbidrag) på vegne af en mand, som enten havde fået børn uden for ægteskab eller havde forladt børnene og deres mor. I forsørgelsesudvalgets budgetter for 1931/32 og 1932/33 afsættes hele 6000 kr. til alimentationshjælp. Det er den største enkeltpost på budgettet.

Disse mænd havde forsørgelsespligt over for børnene. De skulle betale alimentationsbidrag, børnepenge. Gjorde de ikke det, betalte den kommune, som erkendte at have forsørgelsespligt over for manden, alimentationsbidraget. De beløb, som kommunen på denne måde lagde ud for manden, betragtedes som fattighjælp med fattighjælps virkning ydet til manden⁴⁷.

Alimentanterne var ikke nødvendigvis de fattigste af dem, der modtog, offentlig hjælp. Bortset fra en enkelt på 65 var de enlige mænd i alderen 20-51 og meget tydede på, at de klarede sig uden mange kontanter. De boede hos familie og venner, fik hjælp af dem i form af naturalier. Havde et job i ny og næ, der gav dem de få kontanter, de havde; men så kom det offentlige og krævede et relativt stort kontant beløb i alimentationsbidrag. Det kunne de ikke honorere, så beløbet blev regnet for fattighjælp med fattighjælps virkning.

Hvordan var holdningen til disse alimentanter blandt dem, der var toneangivende på det socialpolitiske område?

På dagen, hvor Socialreformen trådte i kraft, nemlig 2. oktober 1933 mødtes socialudvalget i Hørsholm. Det bestod af viceinspektør H. C. Rosted, redaktør Frederik Nielsen, fru Marie Illum, murersvend Valdemar Jacobsen og urmager Dupont Møller. Frederik Nielsen og Valdemar Jacobsen repræsenterede Socialdemokratiet. De øvrige repræsenterede den borgerlige fællesliste (Borgerlisten). Udvalget vedtog, at indstille til sognerådet, ”at al Fattighjælp oppebaaret før 1. Oktober eftergives – med Undtagelse af Alimentanter.”⁴⁸

Det var en bemærkelsesværdig vedtagelse, fordi der i loven stod: ”Fattighjælp, oppebaaret før denne Lovs ikrafttræden, har ikke Fattighjælps Virkning efter *nærværende* Lov, medmindre denne betegner den tilsvarende Hjælp som Fattighjælp.”⁴⁹ Loven indeholdt altså ikke en undtagelse for alimentanter.

Og det er så meget desto mere bemærkelsesværdigt, fordi forsørgelsesudvalget i næsten-nabokommunen Asminderød-Grønholt anbefalede, at sognerådet eftergav fattighjælp ydet før 1. oktober – uden undtagelse, og fordi sognerådet i denne kommune vedtog at eftergive al fattighjælp ydet før 1. oktober 1933, for så vidt som hjælpen ikke fortsættes som fattighjælp.⁵⁰ Uden den hørsholmske undtagelse for alimentanter.

Socialudvalgets indstilling til det hørsholmske sogneråd, blev tilsyneladende aldrig behandlet i rådet. Det var en politisk markering uden konsekvenser for sagsbehandlingen; men indstillingen

giver anledning til at stille spørgsmålet: Havde forsørgelsesudvalgets (der jo var identisk med det nye socialudvalg) principielle modvilje mod alimentanter til følge, at de gav alimentanter fattighjælp med fattighjælps retsvirkninger i tilfælde, hvor der var andre muligheder?

Urmager og guldsmed Dupont Møller (1894-1984) medlem af sognerådet for den fælles borgerlige liste 1933-1938. Medlem af forsørgelsesudvalget og senere socialudvalget.

I hvert fald viser sammenligningen her mellem Hørsholm og Asminderød-Grønholt, at der var forskelle mellem de lokale eliters socialpolitiske holdninger til, hvem der var værdigt trængende, og hvem, der ikke var; men for at undersøge om det gav sig udslag i en hård linje i behandlingen af alimentanter, kan man gå et par år tilbage i tiden.

I 1930 vedtog Rigsdagen en lov, hvori det hed: ”Det tillades Kommunalbestyrelserne i Anledning af 10 Aarsdagen for de sønderjydske Landsdeles Genforening med Danmark – den 15. Juni 1930 – at eftergive al Fattighjælp ydet inden denne Lovs Ikrafttræden.”⁵¹

I henhold til denne lov indstillede forsørgelsesudvalget i Hørsholm, at 10 navngivne mænd blev eftergivet den fattighjælp, som de havde fået, men ikke tilbagebetalt. Om baggrunden for, at lige netop disse 10 mænd skulle hjælpes hed det: ”Udvalget har skønnet over, hvorvidt Eftergivelsen har en saadan Betydning, at vedkommende derved fremtidig kan holdes fri af Fattigvæsenet.”⁵² Sognerådet fulgte forsørgelsesudvalgets indstilling. For at belyse sognerådet og forsørgelsesudvalgets holdning til de fattighjælpsmodtagere, der var alimentanter, har jeg undersøgt oplysningerne om de 10 mænd i ”Fattighovedbog-Udgifter, der har Fattighjælps Virkning.”

Af de 10 mænd var de fem alimentanter; men deres baggrund var forskellig. I to tilfælde var der tale om mænd, der havde været gift med børnenes mor men senere var blevet separeret. I de tre resterende tilfælde var børnene født uden for ægteskab.

En gennemgang af sognerådets forhandlingsprotokol fra og med 13. januar 1930 til og med socialreformens ikrafttræden og forsørgelsesudvalgets forhandlingsprotokol for den samme periode giver ikke noget entydigt resultat angående behandlingen af alimentanter.

Konklusionen er, at de toneangivende i det socialpolitiske landskab i Hørsholm mente, at alimentanter var ikke værdigt trængende i princippet; men i praksis eftergav man nogle af dem deres fattighjælp.

I parentes bemærket: Tre af de 10 fattighjælpsmodtagere lever ikke op til sognerådets og forsørgelsesudvalgets forventninger om at holde sig fri af fattigvæsenet. De optræder senere igen som modtagere af fattighjælp.

En lille gruppe skiller sig ud blandt de 41 ikke værdigt trængende. De udgjorde den faste stok. Det drejer sig om seks personer. De optræder ikke alene i den omtalte hovedbog over fattighjælpsmodtagere. De optræder også med navns nævnelse i forsørgelsesudvalgets budgetter for både 1931/32 og 1932/33.

De fire af dem var kvinder og to var mænd. Tre af kvinderne var enker, der var født i henholdsvis 1854, 1865 og 1868. Det vil sige, at de to opfyldte betingelsen om at være over 65 for at kunne søge om aldersrente; men måske opfyldte de ikke den anden betingelse, nemlig betingelsen om ikke at have fået fattighjælp de sidste ti år.

Den ene af de to mænd var murerarbejdsmand og født i 1884. Hans fattighjælp gik til børnebidrag og husleje til hans fraseparerede hustru. Den anden var født i 1887. Han levede i perioden 1912-1935 et liv som fattighjælpsmodtager, hvor han vagabonderede rundt i det storkøbenhavnske område, når han ikke var anbragt på henholdsvis Sundholm, Frederiksborg Amts Tvangsarbejdsanstalt eller Brønsholmsdal.⁵³

Resultatet af forsørgelsesudvalgets afgørelser er, at 41 danske statsborgere defineres som ikke værdigt trængende og dermed fratages en række elementære rettigheder. En af disse rettigheder, som fra vore dages synspunkt, springer mest i øjnene, er retten til at stemme til rigsdags- og kommunalvalg. Det var ikke bare et problem for den enkelte, men også et problem for demokratiet, for de 41 udgjorde lidt over 2% af vælgerbefolkningen i Hørsholm, hvad der næsten svarede til landsgennemsnittet.⁵⁴

I parentes bemærket, var en del mennesker desuden udelukket fra at stemme, fordi de var i restance med deres skattebetaling.

Socialudvalgets bureaukratiske regime under opbygning.

Kun hvad angår Socialdemokratiet har det været muligt at undersøge de lokale partiers stilling. Hvad angår de andre partier har undersøgelsen indskrænket sig til datidens lokale partipresse i perioden fra og med 1. september 1933 til og med 31. december 1933. Det skal understreges, at gennemgangen af den lokale presse har koncentreret sig om holdningen hos de lokale politiske repræsentanter og de lokale mediers formidling af viden om reformen.

Den lokale politiske offentlighed

Socialdemokratiet havde 4 medlemmer af sognerådets 11 medlemmer, og partiets førstemand, Frederik Nielsen, besad posten som formand i forsørgelsesudvalget. Partiets og hans socialpolitiske synspunkter er derfor vigtige brikker i forståelsen af det lokale socialpolitiske klima i tiden omkring socialreformens gennemførelse.

Redaktør Frederik Nielsen (1881-1958) socialdemokratisk medlem af sognerådet/kommunalbestyrelsen 1921-1954. Sognerådsformand 1943-1946. Formand for forsørgelsesudvalget og senere medlem af socialudvalget. Museum Nordsjælland, Hørsholm Lokalarliv.

At den kommende lovgivning på det sociale område havde partiets bevågenhed, fremgår alene af, at det i september 1932 planlagde et større offentligt møde om ”socialloven”.⁵⁵

Som led i forberedelserne til det kommende sognerådvalg (fastsat til 9. marts) holdt partiet ekstraordinær generalforsamling 26. januar 1933. Her aflagde formanden, Frederik Nielsen, beretning om partiets indsats i sognerådet i det sidste år: ”...herunder særlig om det Arbejde, der var sat i Gang, saavel som det der fra vor Gruppe var foreslaaet, men som ikke var gennemført. Dette Arbejde havde utvivlsomt bevirket, at den egentlige Fattigforsorg var ganske minimal her i Kommunen.”⁵⁶

Også partimødet i fællesorganisationens bygning, Vejlehus, 20. februar 1933 skal forstås i lyset af det kommende sognerådvalg. Her gav formanden en kort oversigt over sognerådsvirksomheden og han: ”Omtalte Forsørgelsesvæsenet hvor Socialdemokratiet endnu beklæder Formandspladsen, der er her i Kommunen ikke nogen under direkte offentlig Forsorg. Omtalte ligeledes de forskellige Vej og Jordarbejder, der er blevet udført for at afhjælpe den store Arbejdsløshed. Formanden oplyste at der var kun faa af vore Partifæller der er blevet slettet af Valglisten paa Grund af Skatterestance, og at der er søgt og blevet optaget 11 nye vælgere.”⁵⁷

Desværre kan jeg ikke sige noget om, hvor mange der fik fattighjælp i januar og februar 1933; men i betragtning af, at arbejdsløsheden på det tidspunkt var højere i hele landet end på det tidspunkt (foråret 1931) hvor der var 41 fattighjælpsmodtagere i Hørsholm, er det sandsynligt, at der var flere end 41 fattighjælpsmodtagere i vinteren 1932-33.

På den baggrund er Frederik Nielsens udtalelser overraskende; men på den anden side er han i gang med en valgkamp, hvor han selvfølgelig fremhæver sine egne og partiets resultater i retning af at bekæmpe arbejdsløsheden. Desuden taler han til partikammerater og koncentrerer sig om at vise, at han er optaget af deres interesser. De fagligt og politisk organiserede arbejdere. De ikke værdigt trængende er ikke hans førsteprioritet.

Til gengæld afspejler partiets avis Nordsjællands Socialdemokrat en stor formidlingsindsats i parti og fagbevægelse, hvad angår reformen. Gennemgangen af denne avis viser, at Socialdemokratiet og fagbevægelsen gjorde en stor indsats for at gøre befolkningen bekendt med socialreformen. Der blev holdt partimøder, offentlige møder og foredrag om emnet. Her skal nævnes et par lokale eksempler på dette arbejde.

12. september holdtes et stort møde i Hillerød for 100 af partiets repræsentanter i kommunalbestyrelserne i Frederiksborg Amt. Emnet var socialreformen og administrationen af denne lov. Der var ikke udelukkende tale om envejskommunikation fra indlederen/foredragsholderen, Helsingørs borgmester P. Christensen. Der blev også arbejdet i tre grupper, der stillede skriftlige spørgsmål til P. Christensen.

På Vejlehus blev der 9. oktober 1933 holdt et møde, som havde samlet ”en mængde Tilhørere”, om socialreformen. Her redegjorde den nævnte borgmester fra Helsingør for socialreformens tilblivelse, virkemåde og nye regler. Folketingsmand Hans Hansen, Usserød, fik derefter ordet. Han henviste til, at der i år ville blive afholdt aftenkursus såvel i Usserød, som ligger tæt på Hørsholm Hovedgade, som på Hørsholm Kommuneskole. Undervisningen skulle efter planen ”... omfatte Demokrati og Diktatur 6 Timer, Statens Styre og Forvaltning 12 Timer og Socialreformen 12 Timer.”⁵⁸

Hvad undervisningen i socialreformen har bestået i, kan kun blive et gæt; men et kvalificeret sådant er, at man har taget udgangspunkt i Henrik Jonquières’ lille bog eller hæfte: Socialreformen og dens Virkninger, der blev udgivet af Folkeuniversitetsudvalget i 1933, og hvis forfatter var departementschef i Socialministeriet.

Hørsholm Avis var datidens lokale konservative avis. Den refererer forskellige lokale konservative politikeres udtalelser om reformen. Holdningen var afventende i forhold til reformens følger. Dog var man kritisk over for de omkostninger, der forventedes at følge med reformen, og proprietær Victor Larsen, konservativ folketingskandidat for Fredensborg kreds, udtalte på et konservativt møde, at han havde foretrukket, at man havde gennemført en folkeforsikringsordning.⁵⁹

Avisen giver også (3. november 1933) et meget kort referat af et foredrag arrangeret af Dansk Kvindesamfund. Det var Frederik Nielsen, der holdt foredraget. Her drog han "...en Sammenligning mellem det gamle System og den nye Sociallov, som Tal. Betegnede som i det store og hele udmærket, skønt der maaske nok var enkelte Ting, der kunde have været bedre."

Tømrersvend Hans Anders Hansen. Medlem af folketinget for Socialdemokratiet 1932-35, valgt i Frederiksborg Amtskreds. Senere landstingsmand. Senere medlem af Landstinget. Museum Nordsjælland, Hørsholm lokalarkiv.

Den radikale avis, Frederiksborg Amts Venstreblad, indeholder intet af interesse. Det samme gælder den konservative Frederiksborg Amts Tidende.

Frederiksborg Amts Avis, der er Venstres lokale medie, har kun meget lidt lokalpolitisk stof fra og om Hørsholm. En interessant artikel findes der dog i den periode, der er gennemgået. Det drejer sig om en artikel på forsiden af avisen 5. september 1933 med overskriften "Socialreformen kritiseres af Steinckes Partifæller". I artiklen citeres en kritisk udtalelse fra "den kendte Fagforeningsmand Vald. Jensen", hvor han omtaler reformen som kejserens nye klæder. Udtalelsen falder på

Landsforeningen af bykommunale Hjælpekassers sidste delegetmøde. Hans kritik skal ses i lyset af at reformen afskaffede hjælpekasserne.

De nordsjællandske aviser rummer så godt som ingen lokal diskussion af socialreformen i den undersøgte periode. Billedet havde sandsynligvis være et andet, hvis undersøgelsesperioden havde været en anden – f.eks. tiden omkring vedtagelsen i Rigsdagen.

Det mest påfaldende ved læsningen af de nordsjællandske aviser i efteråret 1933 er, at det fremgår, at Socialdemokratiet og den lokale fagbevægelse gjorde en stor indsats for at klæde lokalbefolkningen på til at kunne bruge socialreformens muligheder for hjælp. Måske har formidlingen bidraget til at fjerne underdanigheden og omvendt øge selvtilliden hos de trængende, der søgte om hjælp.

Viceskoleinspektør Hans Carl Rosted (1891-1968) Medlem af sognerådet 1933-1943 for den borgerlige fælles liste. Medlem af forsørgelsesudvalget og senere formand for socialudvalget. Leder af Hørsholm Egns Museum 1944-1968. Museum Nordsjælland, Hørsholm Lokalarkiv.

Den lokale administration af Lov om offentlig Forsorg

Den kommunale administration af den offentlige forsorg ændredes radikalt i og med socialreformen.

Lov om offentlig Forsorg fastsatte, som noget nyt, at kommunalbestyrelsen i alle kommuner skulle nedsætte et blandt dens medlemmer efter forholdstal valgt udvalg – det sociale udvalg. Dette udvalg

skulle ikke blot administrere Lov om offentlig Forsorg; men også behandle sager vedrørende folkeforsikrings-, ulykkesforsikrings- og arbejdsløshedsforsikringsloven. Udvalget havde langt større magt og status end forsørgelsesudvalget havde haft. Og formanden for socialudvalget kunne tillægges et honorar.⁶⁰

I Hørsholm Kommunes sogneråd havde de borgerlige flertallet. De opstillede på en fælles liste – kaldet Borgerlisten. De havde overladt formandsposten i forsørgelsesudvalget til Socialdemokratiet. Dette partis førstemand gennem mange år, Frederik Nielsen, sad derfor som formand for forsørgelsesudvalget og dermed som politisk ansvarlig for det kommunale fattigvæsen; men det blev der lavet om på med den nye lov.

Sognerådet vedtog allerede 8. maj, at det hidtidige forsørgelsesudvalgs medlemmer skulle udgøre fremtidens socialudvalg. Dog med den ændring, at Socialdemokratiets Frederik Nielsen skulle vige posten som formand til fordel for den konservative H.C. Rosted. Socialudvalget kom således til at bestå af H.C. Rosted, fru Illum, Dupont Møller, Frederik Nielsen og Valdemar Jacobsen⁶¹. Som allerede nævnt var de to sidstnævnte socialdemokrater. De tre førstnævnte var valgt ind for Borgerlisten.

Murersvend Karl Valdemar Jacobsen (1886-1971). Socialdemokratisk medlem af sognerådet 1933-1946. Medlem af forsørgelsesudvalget og senere socialudvalget. Museum Nordsjælland. Hørsholm Lokalarkiv

I lovens § 28 hedder det: ” I Købstæderne og i de Landkommuner, der enten har over 3000 Indbyggere, eller i hvilke der findes en samlet Bebyggelse paa mindst 2000 Indbyggere, skal der til Administrationen af den offentlige Forsorg knyttes et Kontor, *Socialkontoret*, med daglig

Ekspeditionstid.” I samme paragraf kræves det, at hver kommune skal føre en registrant eller indrette et kartotekssystem med oplysning om de understøttedes personalia, hjælpens art og størrelse m.v.

Ifølge folketællingen i 1930 havde Hørsholm Kommune 3734 indbyggere og skulle således etablere et socialkontor; men i Hørsholm vedtog sognerådet, at man ikke ville oprette et særskilt socialkontor. Man ville overlade ledelsen af socialkontoret til kommunesekretær A. Jensen. Desuden vedtog man at forhandle med kasse- og regnskabsudvalget om midlertidig hjælp med administrationen af den nye lov.⁶²

Axel Wilhelm Jensen (1891-1956). I 1918 udnævnt til kasserer på Hørsholm Kommunekontor. I 1924 udnævnt til kommunesekretær. Som tak for sin indsats ved gennemførelsen af socialreformen udnævntes han i 1936 til kontorchef. En stilling han trak sig fra i 1953. Museum Nordsjælland, Hørsholm Lokalarkiv.

Tilsyneladende administrerede Hørsholm Kommune således i strid med loven. Det første tegn på, at man rettede ind i forhold til loven, er, at socialudvalget 28. januar 1937 vedtog en instruks for ”Assistenten paa Hørsholm Kommunes Socialkontor”. Kort tid efter tiltrådte Alfred Andersen stillingen som kommuneassistent.⁶³

Hørsholm Kommunes socialvæsen var dermed langsomt, men sikkert på linje med alle andre kommuner blevet en del af det bureaukrati, som udgjorde den nye form for herredømme i forhold til de sociale klienter – herunder det underste lag. Udviklingen i Hørsholm skal selvfølgelig ses som en del af en stor bevægelse hen mod øget bureaukratisering på socialvæsenets område i hele

landet.⁶⁴ Dog skal det understreges, at denne ændring i praksis skete langsomt og med forskellig hastighed. Hurtigst i købstadskommuner, langsomt i landkommuner. I denne proces har landkommuner med bymæssig bebyggelse, som Hørsholm og en række andre nordsjællandske kommuner, sandsynligvis haltet efter købstadskommunerne, men været foran de egentlige landkommuner.

De ændringer, der sker med administrationen af fattigvæsenet i Hørsholm, og i øvrigt i alle danske landkommuner, som følge af socialreformen, kan fortolkes i lyset af Webers begreb om bureaukrati. Embedsmænd betalt med løn og pension erstatter langsomt men sikkert den gruppe, som Weber kalder honoratiores. Honoratiores er folk, som kan varetage ledende og forvaltende funktioner i det offentlige ved siden af deres private erhverv uden aflønning eller vederlag.⁶⁵

Kernen i bureaukratiet, ifølge Weber, er, at det kontinuerligt fungerer i overensstemmelse med regler og i kraft af skriftlig dokumentation. Og her giver Lov om offentlig Forsorg frugtbar grobund for bureaukratiet. Den er meget detaljeret i sammenligning med tidligere relevant lovgivning – især Fattigloven fra 1891. Den er skrevet i et juridisk sprog, der gør den svært tilgængelig for andre end specielt kvalificerede fagfolk. Til gengæld var fortolkningerne af loven indbygget i loven, så socialudvalgenes spillerum i sagsbehandlingen var stærkt indskrænket.

Jacob Christensen, der er den, der har arbejdet mest med dansk socialforvaltnings historie, skriver om denne problematik: ” Ved at bygge fortolkningerne af loven ind i selve teksten indskrænkede Steincke samtidig socialudvalgenes spillerum i sagsbehandlingen, og i den forstand var socialreformen også en centralisering af forvaltningen.”⁶⁶

Socialudvalget

Når man vil undersøge om socialreformen førte til en ændring i behandlingen af de personer, der før loven fik fattighjælp med fattighjælps virkning, er det selvsagt mest oplagt at undersøge de pågældendes personsager efter 1933; men som nævnt i afsnittet om kildematerialet har kassationspraksis umuliggjort en sådan systematisk undersøgelse. Dog er sager efter dem af de 41 fattighjælpsmodtagere, der er født 1., 6., 11., 16., 21., og 26., blevet eftersøgt i de bevarede sociale klientsager.

Af de 41 personer, der fik fattighjælp med fattighjælps virkning, var 13 født på de pågældende datoer. Heraf optræder kun fem i de bevarede personsager efter 1933. Tre får kommunehjælp, som ikke har retsvirkninger, en får hjælp til at betale alimentationsbidrag uden retsvirkninger og den femte får først hjælp så sent som i 1962, hvor fattighjælp med fattighjælps virkning lige var blevet totalt afskaffet.⁶⁷

Nogle af de 41 (to af de tre nævnte gamle enker) får efter 1933 aldersrente. Før 1933 kunne de sandsynligvis ikke få aldersrente, fordi de tidligere havde fået fattighjælp.

Kun én mand fik efter 1933 fattighjælp med fattighjælps virkning.⁶⁸

Socialudvalget arbejder på en radikalt anden måde end forgængerer – forsørgelsesudvalget⁶⁹. For det første holder socialudvalget hyppigere og mere regelmæssigt møder. For det andet bliver det sædvane, at der i udvalgets forhandlingsprotokol henvises til den relevante lovgivning og de relevante paragraffer ved behandling af de enkelte sager. Et tegn på, at der er grænser for bureaukratiseringen og på, at man holder fast i den personlige ”sagsbehandling”, fremgår alene af,

at man på det første møde i socialudvalget beslutter "... at saafremt der melder sig Vagabonder o.l. om Hjælp, skal Kontoret rette Henvendelse til Formand eller Næstformand."

Socialudvalget behandler sager om såvel aldersrente som invaliderente. Jeg vil dog koncentrere mig om sager, der hører til under "Lov om offentlig Forsorg".

Hørsholm Kommunes forsørgelsesudvalg har behandlet nogle personer som fattighjælpsmodtagere, som godt nok på grund af deres alder var berettiget til aldersrente, men fordi de tidligere i livet har fået fattighjælp, ikke betragtedes som værdige til at modtage aldersrente. Dette forhold retter socialudvalget op på ved at eftergive dem fattighjælpen og få dem over på aldersrente.

Nogle sagstyper går igen fra tiden før reformen. Det gælder de mange ansøgninger om hjælp til betaling af sygekassekontingent. Det bevilges sædvanligvis. Det er selvsagt i kommunens interesse, at så mange som muligt kan opretholde medlemskab af kasserne, således at de i sygdomstilfælde kan få hjælp herfra og dermed ikke belaster kommunen. En lignende kategori af sager drejer sig om kontingent til a-kasserne. Det drejer sig om færre sager, og udvalget vakler i nogle af disse sager, der undertiden sendes videre til sognerådet.

Hvad angår ansøgninger om egentlig understøttelse, gerne til betaling for husleje og underhold, behandles langt de fleste i henhold til reglerne om såkaldt kommunehjælp, der findes i Lov om offentlig Forsorg § 292-308. Nogle få sager behandles i henhold til lovens § 231-240 om særhjælp. Kommunehjælp var den hjælp man fik, hvis der ikke kunne ydes invaliderente, aldersrente eller hjælp efter Lov om offentlig Forsorgs paragraffer om særhjælp. Kommunehjælpen skulle ydes i tilfælde, hvor der før reformen blev givet fattighjælp. Kommunehjælp medførte normalt ikke retsvirkninger. Dog kunne hjælpen få retsvirkninger, hvis den blev ydet mere permanent eller fik et vist omfang.

I ét tilfælde besluttes det at yde hjælpen med fattighjælps virkning⁷⁰; men tilsyneladende er beslutningen om at lade hjælpen få disse virkninger ikke blevet omsat i praksis, for vedkommende optræder ikke i hovedbogens liste over personer, der har fået fattighjælp med fattighjælps virkninger. Det gør kun en person – nemlig den person, der beskrives i min artikel "En fattig mand fra Hørsholm".

Det kan have en interesse at nærlæse ansøgningerne om hjælp, som de fremtræder i Socialudvalgets forhandlingsprotokol.

I et tilfælde ansøges "... om Opnaaelse af samme Hjælp som hidtil oppebaaret af Hjælpekassen Kr. 58,50, men uden at Hjælpen faar de med Modtagelse af Fattighjælp forbundne Retsvirkninger."⁷¹

Formuleringen som stammer fra ansøgeren, ikke fra en embedsmand eller politiker, viser, at vedkommende er klar over, at hjælpekassen er ophørt med at fungere. Desuden viser den, at vedkommende ved, at det nu er muligt at få hjælp uden retsvirkninger inden for det kommunale system.

Marie Illum (1868-1939). Medlem af sognerådet 1929-1938 for den borgerlige fælles liste. Medlem af forsørgelsesudvalget og senere af socialudvalget. Museum Nordsjælland, Hørsholm Lokalkarkiv.

I tiden indtil udgangen af året 1933 fremtræder de for denne undersøgelse relevante ansøgninger (ca. 60) om hjælp i to former. Enten indeholder ansøgningen blot en anmodning om hjælp. For det meste til underhold og husleje. Det drejer sig om ca. en fjerdedel af de relevante ansøgninger. Eller ansøgningen indeholder en anmodning om hjælp ”som Kommunehjælp”. Igen for det meste til underhold og husleje. Det drejer sig om ca. tre fjerdedele. Hjælp bevilges for langt det meste med henvisning til Lov om offentlig Forsorg § 292-308, der omhandler kommunehjælp.

Hvorfor har ansøgningerne disse to forskellige former i protokollen?

Den mest sandsynlig fortolkning er, at nogle af ansøgerne har udtrykt ønske om at få ”kommunehjælp”. Ifølge den fortolkning har de altså vidst, at der nu var noget, der hed kommunehjælp. En ny offentlig hjælp, som de havde adgang til på andre og mere fordelagtige betingelser end hidtil. Det drejer sig om tre fjerdedele. Den sidste fjerdedel har ikke kendt til denne nye mulighed eller i hvert fald ikke givet udtryk for det.

Hvis formuleringerne udelukkende tolkes som referentens, er det svært at forstå, at der er forskel.⁷²

Skarpt trukket op, tyder noget på, at nogle ansøgere har været på det rene med, at de i henhold til den nye lovgivning ikke bare stod med hatten i hånden og var afhængige af tilfældige lokale smagsdommere, men havde visse rettigheder. Fagbevægelsen og Socialdemokratiets indsats for at oplyse om lovens betydning havde tilsyneladende båret frugt. Der må have været en verden til forskel for dem, der søgte om offentlig hjælp.

Opsummering og konklusion

Som det fremgår af afsnittet ”Historiografi”, udfylder artiklen her et hul i den historiske forskning. Ingen har før forsøgt at behandle dette emne på lokalt plan. Det er på den baggrund konklusionen skal ses.

Som det fremgår af samme afsnit har historikere og andre fagfolk diskuteret, hvorvidt socialreformen blot var en kodifikation af tidligere lovgivning eller et nybrud. Hvis man ser på reformens implementering som et led i en bureaukratisering af den lokale forvaltning, omgår man denne modstilling og kan konstatere, at der er tale om et brud på det som Henrik Nissen (se side 2) kalder ”den nære lokal-hierarkiske kontrol” med de lokale sociale klienter. På den måde kaster begrebet ikke bare lys over reformens konsekvenser, men også over praksis før reformen.

Inden for Fattiglovens rammer havde Hørsholm Kommunes forsørgelsesudvalg defineret 41 personer som ikke værdigt trængende. Det var en broget flok. En lille gruppe udgjordes af folk, hvis alder gjorde dem berettiget til aldersrente; men omvendt fratog udvalget dem denne ydelse, fordi de tidligere havde fået fattighjælp. Den store gruppe udgjordes af ugifte mænd, og langt de fleste var arbejdere. Det drejer sig om 31, hvoraf 20 var ufaglærte og 11 håndværkere eller faglærte. Aldersmæssigt ligger den store gruppe mellem 30 og 60 år.

Næsten halvdelen, nemlig 20, af disse fattighjælpsmodtagere, havde fået fattighjælp, fordi de ikke kunne betale børnepenge, alimention, til deres børn uden for ægteskab eller børn, hvis mor de var blevet separeret fra. Det var i overensstemmelse med lovgivningen, at den hjælp medførte retsvirkninger; men den samme lovgivning åbnede mulighed for hjælp uden disse retsvirkninger.

De lokale politikeres udtrykte principielle modvilje mod alimentanter gør det imidlertid sandsynligt, at de har udvist en vis nidkærhed i behandlingen af denne gruppe, med det resultat at nogle mænd har fået hjælpen med fattighjælps virkning, mænd, som i andre kommuner, hvor den socialpolitiske kultur var en anden, havde fået hjælpen uden retsvirkninger.

Eksemplet med alimentanter er kun, ja, et eksempel. Det illustrerer, at de lokale politiske elites socialpolitiske holdninger havde et stort råderum inden for lovgivningen før 1933.

Efter socialreformens implementering er der mindre plads til de lokale elites socialpolitiske holdninger og skøn, hvad angår definitionen af skellet mellem de værdigt og de ikke værdigt trængende. Lov om offentlig Forsorg var meget detaljeret og de relevante fortolkninger var indbygget i loven, så den umiddelbart kunne bruges i det bureaukratiske herredømme, der langsomt implementeredes efter 1933. Resultatet var blandt andet, at kun en enkelt person, umiddelbart efter reformen, blev ramt af de strenge retsvirkninger.

Der blev gjort et stort stykke arbejde med at formidle viden om socialreformen til borgerne. Det blev blandt andet gjort af den socialdemokratiske bevægelse. Det havde sandsynligvis den virkning, at en del af de personer, der søgte om offentlig hjælp, mødte op med en bevidsthed om, at de havde

ret til at blive behandlet i overensstemmelse med nogle regler og ikke bare var udleveret til de lokale politikeres forgodtbefindende. De stod ikke med hatten i hånden. I den forstand var der en verden til forskel for de fattige mellem situationen før og efter socialreformens gennemførelse.

Det, der gjorde den store forskel, var, at Steinckes socialreform satte gang i en proces, der langsomt men sikkert indførte et bureaukratisk herredømme på dette område. Først i købstæderne, siden i landkommuner med en bymæssig bebyggelse, som Hørsholm og andre lignende kommuner i Nordsjælland, og til sidst i de egentlige landkommuner. Om loven i sig selv blot var en kodifikation af ældre lovgivning eller indeholdt nye elementer, var ikke så afgørende for de sociale klienter. Dens implementering gjorde en verden til forskel for dem.

Summary

The Kanslergade agreement from January 1933 is one of the most famous events of Danish political history. It has been seen as the Danish way of solving a major political crisis.

A part of this agreement was a reform of the poor laws, of which the socialdemocratic minister of social affairs K.K.Steincke was the main architect. Some historians and economists have seen this reform as a pure codification of earlier legislation. Others have seen it as something new.

Before the reform the administration of the poor laws was in the hands of the local politicians within the Danish poorlaw. This law stipulated the loss of essential civil rights such as the right to vote for people receiving social relief.

The focus of this article is the effect of the implementation of this reform upon people, who, before the reform, were stripped of their right to vote, in a small Danish community. It is the first study of this kind – a study of the effects of the implementation of the social reform 1933 in a small Danish community – Hørsholm.

The question whether the reform was a pure codification of earlier legislation or something new is here replaced by the question of the importance of the reform for the social clients.

In Hørsholm, before the reform 41 persons were hit by the severe sanctions of the poor law such as the loss of the right to vote. That is 2% of the electorate. After the implementation only one person lost his right to vote. This development was in accordance with the intentions behind the law.

Another effect of the social reform is more difficult to discern, but nevertheless very important. As a result of among other things the education of the labour movement, the people applying for social security seem to act less humble and more selfconfident. They are aware of the fact that they no longer are at the mercy of the local politicians but are treated according to bureaucratic rules.

The bureaucracy is slowly changing the perspective of the life of social clients before the emergence of the welfare-state.

Litteratur

Arzrouni, Christopher: Kanslergadeforliget – myten om velfærdsstatens oprindelse side 249-273 i Elbjørn, Kasper og Gress, David: 20 begivenheder der skabte Danmark. Kbh. 2006

Béland, Daniel, Petersen, Klaus: Velfærdsstatens semantik. Komparative og transnationale perspektiver side 130-146 i Temp nr. 8, 2014

- Bonde, Christen: Kanslergadeforliget, socialreformen 1933 og de parlamentariske mellemregninger side 428-456 i Historisk Tidsskrift 121:2 2021
- Bruun, Hans Henrik: En klassiker – død eller levende? Hvad skal vi med Max Weber i dag side 62-75 i Dansk Sociologi 2003 nr. 4
- Christensen, Jacob: Socialreformen 1933 side 185-215 i Historie 1995.
- Christensen, Jacob: Socialforvaltningen side 496 - 526 i Tim Knudsen: Dansk forvaltningshistorie, bd. 2 Kbh. 2000
- Christensen, Jacob: Socialreformen 1933: Principiel reform eller administrativ omlægning side 90-123 i Side 90-121 i Ploug, Niels, Henriksen, Ingrid og Kærgaard, Niels: Den danske velfærdsstats historie. Kbh. 2004
- Faye, Jacobsen, Anette: Anmeldelse af Dansk Velfærdshistorie bd. 1 side 313-320 i Historisk Tidsskrift Bd. 112 Hæfte 1. Kbh 2012
- Faye, Jacobsen, Anette: Anmeldelse af Dansk Velfærdshistorie bd. 2 side 643-47 i Historisk Tidsskrift Bd. 112 Hæfte 2. Kbh 2012
- Friis, T. B., Aage: Økonomiske og sociale forhold 1920-1939 side 258-457 i Friis, Age, Linvald, Axel og Mackeprang: Schultz. Danmarkshistorie. Vort Folks Historie gennem Tiderne skrevet af danske Historikere. Bind VI. Kbh. 1943
- Henriksen, Ingrid, Ploug, Niels og Kærgård, Niels: den danske velfærdsstats historie. Kbh. 2004.
- Høy, Karen Gram: Steinckes socialreform af 1933: En vurdering på baggrund af et reformperspektiv. Odense 2007. (Speciale)
- Johansen, Hans Chr. og Holten, Birgitte: Velfærdsstaten i tal. Registerbind til Dansk Velfærdshistorie. Odense 2015
- Jonquières, H: Socialreformen og dens Virkninger. 1933 (1937)
- Jørgensen, Harald: Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Kbh. 1940 (1975)
- Kolstrup, Søren: Fattiglovgivningen fra 1803 til 1891 side 199-311 i Petersen, Jørn Henrik, Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn: Frem mod socialhjælpsstaten 1536-1898. Dansk Velfærdshistorie, bind 1. Odense 2010
- Kolstrup, Søren: Fra fattiglov til forsorgslov side 149-233 i Petersen, Jørn Henrik, Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn: Mellem skøn og ret. Dansk Velfærdshistorie bind 2 1898-1933. Odense 2011
- Kolstrup, Søren: Den offentlige forsorg side 153-219 i Petersen, Jørn Henrik, Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn: Velfærdsstaten i støbeskeen, Dansk Velfærdshistorie, bind 3 1933-1956. Odense 2012
- Krogh, Tyge: Byråkratisering af landkommunernes forvaltning 1842-1970 side 76-85 i Jan Kanstrup og Steen Ousager: Kommunal opgaveløsning, Odense 1990
- Larsen, Henrik: Steinckes socialreform og lokaladministrationen. En analyse af socialpolitikken i Ballerup-Maaløv 1933-1939. 1982 (Speciale. Ikke-tilgængeligt p.g.a. klausul)
- Mørch, Søren: Den ny Danmarkshistorie 1880-1960. Kbh. 1982
- Nissen, Henrik S.: 1929-1940 Regeringen Stauning-Munch side 240-339 Danmarks historie Bind 7. Tiden 1914-1945. Kbh. 1988.
- Petersen, Jørn Henrik, Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn: Det socialpolitiske idelandskab side 83-149 i Petersen, Jørn Henrik, Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn: Mellem skøn og ret 1898-1933 Dansk Velfærdshistorie bind 2. Odense 2011.
- Philip, Kjeld: En Fremstilling og analyse af den danske Kriselovgivning 1931-38. Kbh. 1939
- Socialreformen med noter. Udgivet af Socialministeriet. Kbh. 1933
- Steincke, K.K.: Fremtidens forsørgelsesvæsen. 1. Almindelig Del. Kbh. 1920
- Weber, Max: Makt og byråkrati. Essays om politik og klasse, samfundsforskning og verdier. Uvalg og innledning ved Egil Fivelsdag, 1971
- Winther Jensen, Hans Jørgen: En konservativ succes? Politik og boliger i Hørsholms historie 1940-1960 side 159-180 i Bro, Henning m.fl.: Hovedstadsmetropolen efter 1945. HOKA 2011
- Winther Jensen Hans Jørgen: Folkeskolen mellem land og by i Nordsjælland 1920-1925 i Gransk 2019. Online tidsskrift for Rudersdal Museer, Museum Nordsjælland, Museerne Helsingør og Furesø.
- Winther Jensen, Hans Jørgen: En fattig mand fra Hørsholm 1912-1935 side 129-142 i Alle tiders Nordsjælland. Museum Nordsjællands årbog 2020.
- Weber, Max: Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie. 1976 (1. Auflage 1921)

Trykte Kilder

- Hørsholm Avis 1. september 1933-31. december 1933.
- Nordsjællands Socialdemokrat 1. september 1933-31. december 1933.
- Frederiksborg Amtstidende 1. september 1933-31. december 1933.
- Frederiksborg Amts Venstreblad 1. september 1933-31. december 1933.
- Frederiksborg Amts Avis 1. september 1933-31. december 1933.

Utrykte kilder

Rigsarkivet

Hørsholm Kommune, Sognerådet
Forhandlingsprotokol 1928-1934

Hørsholm Kommune, Sognerådet
Saggruppeordnede sager 1857-1946

Hørsholm Kommune, Forsørgelsesudvalget
Forhandlingsprotokol 1920-1933
Fattighovedbog-Udgifter, der har Fattighjælps Virkning

Hørsholm Kommune, Socialudvalget
Forhandlingsprotokol 1933-1935
Sociale personsager efter 1933

Asminderød-Grønholt Kommune
Sognerådet
Forhandlingsprotokol 1918-1935

Asminderød-Grønholt Kommune
Forsørgelsesudvalget
Forhandlingsprotokol 1928-1933

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv
Socialdemokratiet i Hørsholm-Usserød
Forhandlingsprotokol 1910-1959.

Noter

¹ Der skal her lyde en tak til Muremester Nicolai A. Olsen & Hustrus Mindelegat til almennyttige formål. ved Vibeke Hein, hvis økonomiske støtte har muliggjort færdiggørelsen af artiklen. Angående de to artikler, se Winther, Hans Jørgen Jensen 2011 og 2019.

² Bondes artikel viser, at interessen stadig er stor. Artiklen henviser til meget af den relevante litteratur.

³ Høy gør opmærksom på, at uenighederne om reformen undertiden skyldes, at forfatterne hæfter sig ved forskellige dele af komplekset.

⁴ Philip side 267, Mørch side 178-180 og Arzrouni side 271

⁵ Friis side 411 og Nissen 1988 side 296

⁶ Christensen 1995, Christensen 1996, Christensen 2000 og Christensen 2004

⁷ Christensen 2004 side 91

⁸ Christensen 2004 side 109-113

⁹ Christensen 2004 side 113-115

¹⁰ Christensen 2004 side 116

¹¹ Christensen 2004 side 108

¹² Christiansen, Petersen og Petersen 2011 side 140-147

¹³ Kolstrup 2011 side 196-198

¹⁴ Kolstrup 2010, Kolstrup 2011 og Kolstrup 2012

¹⁵ Jacobsen Historisk Tidsskrift bd 112 2012 side 645 .

¹⁶ Kolstrup 2011 side 196-198

¹⁷ Kolstrup 2011 side 198. Kolstrup bruger dette begreb om om det sociale sikkerhedsnet for de svagest stillede.

¹⁸ Kolstrup 2011 side 198-210 og 111

¹⁹ Christensen 2004 side 108

²⁰ Béland og Petersen side 130

²¹ Jørgensen, Harald side 97-111 og Kolstrup 2010 side 244-290

²² Jørgensen, Harald side 98

²³ Jørgensen side 99 og Kolstrup 245-247

²⁴ Jørgensen side 98-99

²⁵ Jørgensen side 104

- ²⁶ Kolstrup 2010 side 244
- ²⁷ Kolstrup 2010 side 268 ff
- ²⁸ Kolstrup 2010 side 269
- ²⁹ Kolstrup 2011 side 170-171
- ³⁰ Christiansen, Petersen og Petersen 2011 side 91
- ³¹ Steincke 1920 side 408-409
- ³² Weber, Max: *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Tübingen 1976.
Det er vigtigt at understrege, at de fleste af hans overvejelser stammer fra manuskripter, han ikke selv udgav før sin død
- ³³ Bruun, Hans Henrik 2003 side 72
- ³⁴ Weber side 122-140, 169-71, 551-579 og 815-871
- ³⁵ Weber side 825
- ³⁶ Min opfattelse af velfærdsstatens overordnede udvikling hviler tungt på Dansk Velfærdshistorie bd. 1-6
- ³⁷ Kolstrup, Søren 2011 bd. 2 side 151
- ³⁸ Kolstrup, Søren, 2010 side 284-285
- ³⁹ Anette Faye Jacobsens anmeldelse af Dansk Velfærdshistorie bd. 1 side 313-20 i *Historisk Tidsskrift* bd. 112, hæfte 1
- ⁴⁰ Kolstrup 2011 side 149 ff
- ⁴¹ Hørsholm Kommune. Forsørgelsesudvalget. Forhandlingsprotokol 1920-1933.
- ⁴² Hørsholm Kommune. Forsørgelsesudvalget. Forhandlingsprotokol 1920-1933 under 18/4 1933. I samme møde afvises ønsket om eftergivelse af alimentation til anden mand, der vil giftes med en anden end barnets mor.
- ⁴³ Hørsholm Kommune. Forsørgelsesudvalget. Forhandlingsprotokol 1920-1933 under 30/1 1929(TJÆK)
- ⁴⁴ Kolstrup 2011 side 170-175
- ⁴⁵ Kolstrup 2011 side 171
- ⁴⁶ Hansen, Svend Aage bd 2 side 83 ff
- ⁴⁷ Lov nr 130 og 131 af 27. maj 1908 og Socialreformen med noter side 37-38 og Steincke 1920 side 408-411
- ⁴⁸ Hørsholm Kommune. Socialudvalgets Forhandlingsprotokol 1933-35
- ⁴⁹ Lov Nr. 181 af 20. Maj 1933 om Offentlig Forsorg (Herefter LOF) §328. Ifølge §204-208 betragtedes ikke-tilbagebetalt alimentationsbidrag i visse tilfælde som fattighjælp med fattighjælps virkning, også efter reformen; men det var undtagelsen
- ⁵⁰ Asminderød-Grønholt Kommune. Forsørgelsesudvalgets Forhandlingsprotokol 1928-1933 under 21/9 1933 og Sognerådets forhandlingsprotokol under 28/9 1933
- ⁵¹ Lovtidende A. - Nr. 23. Udgivet 8. Maj 1930 side 129.
- ⁵² Hørsholm Kommune. Sognerådets Forhandlingsprotokol 1928-1934. under 18. august 1930.
- ⁵³ Winther, Hans Jørgen Jensen 2020
- ⁵⁴ Statistiske Meddelelser 4. rk 83. Bind 2. Hæfte 1929. Folketingsvalget 24.april 1929 tabel 1 og Johansen og Holten side 71
- ⁵⁵ Forhandlingsprotokol for Socialdemokratiet i Hørsholm-Usserød under 30. september 1932
- ⁵⁶ Ibid under 26. januar 1933
- ⁵⁷ Ibid under 20. februar 1933
- ⁵⁸ Nordsjællands Socialdemokrat 11. oktober 1933
- ⁵⁹ Hørsholm Avis 28. oktober 1933.
- ⁶⁰ Lov om offentlig Forsorg § 26 og § 27
- ⁶¹ Hørsholm Kommune, Sogneråd: Forhandlingsprotokol 1928-1934 under 8. maj.
- ⁶² Hørsholm Kommune, Sognerådet. Saggruppeordnede sager (1857-1946) 10-133: 1904 31 -1946-71. Her findes på et løst ark et referat af et møde i Forsørgelsesudvalget, hvor den nævnte beslutning refereres. Referatet findes ikke i Forsørgelsesudvalgets protokol. Det fremgår desuden af Socialudvalgets forhandlingsprotokols referat (under 2/10) af korrespondance med amtet, at socialkontoret bliver på kommunekontoret.
- ⁶³ Hørsholm Kommune, Journalsager 2.3 Diverse instrukser 1922-1939
- ⁶⁴ Christensen, Jacob side 515-16 2000
- ⁶⁵ Weber side 169. Krogh side 81 siger, at lov om landkommunernes styrelse af 25.3.1933 åbner for mulig bureaukratisering.
- ⁶⁶ Christensen, Jacob, 2000 side 516
- ⁶⁷ Kolstrup 2012 side 175-176 og 233-238
- ⁶⁸ Hovedbog for Hørsholms Socialudvalg 1933-1934 side 189. Den pågældendes historie er fortalt i Jensen, Winther Hans Jørgen 2020
- ⁶⁹ Socialudvalgets forhandlingsprotokol er læst fra det første møde 21/9 til og med udgangen af året 1933
- ⁷⁰ Socialudvalgets forhandlingsprotokol under 3/11 1933.
- ⁷¹ Ibid under 2/10 1933. Den pågældende fik tilsendt en blanket til ansøgning om aldersrente.

⁷² For at komme nærmere på en forklaring på, hvorfor ansøgningerne ser forskellige ud i forhandlingsprotokollen, skal man have tid til at studere de bevarede klientsager.